

DRAHÉ, ALE POTŘEBNÉ DYSLEKTICKÉ TŘÍDY

Pokud si pamatuji, byla to třída ve druhém patře školy, čtrnáct patnáct dětí, každé ve své lavici. Vzadu ve třídě koberec, který jsme si jako „kantoři od encáků“, jak se nám říkalo, vybojovali, aby měli žáci kde relaxovat. Lehká dětská encefalopatie, to bylo odborné označení příčiny problémů, které naše děti měly, dneska by se použila zkratka ADD nebo ADHD, od těch se ale slangové označení odvozuje hůř. Tři třídy v rámci prvního stupně, tři speciální pedagogové. Byl to začátek osmdesátých let a specializované třídy vznikaly na řadě škol. Dneska je doba jiná – v dobrém i horším slova smyslu.

S trochou nostalgie jsem volal současnému řediteli Základní školy J. A. Komenského v Praze 6 Luďkovi Soustružníkovi a ptal jsem se, jak to vlastně se specializovanými třídami tady dopadlo. L. Soustružník přišel do funkce v roce 2005, tehdy doznávaly třídy s menším počtem žáků, z nichž většina měla nejružnější specifické poruchy učení (a chování, zkracuje se to SPU nebo SPUCH), které byly dislokovány na odloučeném pracovišti. Držet toto pracoviště ale bylo drahé, mikrotřídy byly přesunuty do hlavní budovy U Dělnického cvičiště, žáci z nich postupně vyšli, nastoupili na druhý stupeň, někteří speciální pedagogové odešli jinam nebo na mateřskou, jedna z nich ve zdejší škole zůstala. Nové mikrotřídy se neotevíraly, škola se přiklonila k formě individuální integrace těchto dětí. V současnosti je ve škole 13 žáků s těžší formou SPU, kteří se učí podle individuálního vzdělávacího plánu. Některé jiné děti s drobnější formou SPU mívají jen podpůrný plán vzdělávání, podle kterého učitelé postupují. Třináct dětí, věkově rozložených v podstatě do všech ročníků, nedává škole ani možnost vytvořit dvě mikrotřídy, z důvodů pedagogických, ale hlavně ekonomických. Mít třídu s šesti dětmi z různých ročníků by kromě nezbytnosti učit málotřídní formou bylo pro školu nesmírně drahé, když odhlédnu od toho, že to legislativa nedovoluje.

Tradice dyslektických tříd

Základní škola Ohradní v Praze 4 už může mluvit o „dyslektických“ třídách jako o své tradici. Existují tu od 94. roku. „Integrovat je možné dítě s SPU v případě, že má velmi inteligentní a skvělou učitelku, která má zvládnuté metodiky práce s těmito dětmi,“ říká ředitelka školy Marie Zimová. V případě těžší formy poruchy (a navíc, jen výjimečně se objevuje „čistý“ dyslektik, obvykle jde o smíšenou poruchu) je podle ní pro tyto děti dobré, když mohou chodit do třídy s menším počtem žáků a se speciálním pedagogem. Je to lepší, než když opakovaně selhávají a putují ze školy na školu. „Řada takových žáků končí u nás, většinou se zklidní, zlepší. Ve všech třídách máme speciální pedagogy, kteří vědí, jak s těmito dětmi pracovat, co tolerovat, co vyžadovat, umějí rozlišit důsledek specifické poruchy učení i třeba problémů v rodině od obyčejného lajdáctví,“ vysvětluje M. Zimová. Ve zdejší škole mají mikrotřídy od 3. do 9. ročníku a jsou víc než naplněny. Pochopitelně podmínkou je doporučení skupinové integrace z poradny a souhlas rodičů. Pokud se ale stane, že dítě dobře pracuje, poradna a školní psycholožka a učitelka se dohodnou, že zařadí žáka do běžné paralelní třídy, aby si „osahal“ práci ve velké skupině, aby ztratil ochranu „skleníkového“ prostředí. Určitě se na něho soustředí pozornost učitelů i školního poradenského pracoviště, má individuální vzdělávací plán a s touto podporou postupuje do deváté třídy. V mikrotřídě zůstává, pokud je porucha hlubší, pokud potřebuje intenzivní individuální péči, pokud třeba ani nemůže běžně psát a používá počítač.

I M. Zimová mluví o financích. „Je to drahé, integrace obecně je ekonomicky velmi náročná. Na druhé straně – pokud v běžné třídě s pětadvaceti žáky je pět těžších

dyslektiků (a několik dětí s jinými výjimečnostmi, jako je třeba mimořádné nadání), učitel nemá nejmenší šanci jim poskytnout takovou péči, jakou potřebují. Snížit počet dětí v běžné třídě není finančně udržitelné. Ale nejde jen o peníze, jde i o efektivitu a náročnost práce v mikrotřídách. Kdo v takové třídě neučil, nedovede si představit, jaká je to práce – pedagogická i administrativní,“ upozorňuje ředitelka školy.

Komplikace vytváří i současné nastavení přijímání dětí zejména do základních škol praktických – často by tyto školy mohly pomoci i dětem s těžkou specifickou poruchou učení a chování. Ty na ni ale nedosáhnou, protože nemají diagnostikovanou lehkou mentální retardaci, pohybují se třeba jen těsně nad touto hranicí, ale právě těžká specifická porucha učení jim limituje možnost odpovídajícího vzdělávání.

Náročnost práce v těchto „dyslektických“ třídách a skutečnost, že navýšení normativu nekryje náklady, které na ně škola musí vydávat, vede řadu škol k tomu, že tyto třídy neotevírají. „Nepokrývají ani zvýšené náklady na odměňování speciálních pedagogů. Finance pro nepedagogické pracovníky počty žáků ve třídách vůbec nezohledňují. Přitom je evidentní, že třeba uklízečka musí uklízet celou třídu bez ohledu na to, jestli v ní je čtrnáct nebo osmadvacet žáků. A pedagogická stránka věci – je nezbytné pro tyto děti vytvářet odpovídající podmínky pro integraci, skupinovou i individuální. To se ale standardně nedaří. A učitelé bez hlubších znalostí speciální pedagogiky těžko mohou těmto dětem dát to, co potřebují,“ varuje M. Zimová.

Škola v Ohradní si pomáhá projekty – místo psycholožky má zajištěno právě z projektu ESF, který ale zanedlouho skončí. „Mám hrůzu z toho, co bude dál, protože její odbornost nutně potřebujeme,“ říká ředitelka.

Učitelé, kteří do školy nově přicházejí, podle M. Zimové mají povšechný přehled o specifikách dětí s SPU, schází jim ale praxe. „Jsme fakultní škola, poskytujeme jim možnost nahlédnout pod pedagogickou pokličku. Necháváme jim u nás i nad běžný rozsah praxí při studiu možnost, aby si zkusili stoupnout za katedru a zjistili, jestli se na toto povolání hodí,“ říká s tím, že děvče se samými jedničkami ještě nemusí být skutečně dobrou učitelkou, protože jí může třeba u deváťáků prostě scházet autorita. Záleží na studentech, co si z nabídky vyberou

Připravují tedy pedagogické fakulty dostatečně pedagogy pro práci s dětmi s SPU, tedy s největší skupinou žáků se speciálními vzdělávacími potřebami? Ptal jsem se na Pedagogické fakultě UK a Anna Kucharská, proděkanka pro studijní záležitosti, v odpovědi uvádí rozsáhlý přehled předmětů, jejichž součástí je i informace o specifických poruchách učení. Samostatný předmět, který už nese SPU ve svém názvu, jsem našel v rámci studia Vychovatelství – šest hodin v rámci kombinovaného studia – a v magisterském studiu Učitelství pro střední školy – dvě hodiny týdně seminář a přednášku v 1. semestru, přičemž hodina přednášky a hodina semináře týdně jsou vypsány i ve 4. semestru.

„Oborů s učitelským zaměřením máme skutečně mnoho, podobně jako předmětů na problematiku specifických poruch učení a chování, ať už specificky cílených, nebo se této problematiky bezprostředně dotýkajících. Jsou zařazeny mezi předměty povinné, povinně volitelné i volitelné a jejich konkrétní obsah i rozsah závisí na potřebách toho kterého oboru, ale také na profilu studenta. Dá se říct, že všichni naši absolventi se s problematikou setkávají spíše opakovaně než jednorázově a i v předmětech, které ve svém názvu nemají slůvka ‚poruchy učení‘ či ‚poruchy chování‘ (např. Příčiny neprospěchu v českém jazyce). Současné studium vychází vstříc samotným studentům – studijní plány představují doporučenou trajektorii studia, v rámci volitelných předmětů si studenti mohou vybírat předměty se zaměřením na SPUCH ze studijních plánů jiných

oborů (v bakalářském studiu je to 18 kreditů, v navazujícím magisterském 12 kreditů, 10 % celkové kreditové výše studia),“ píše.

Jestli jsou absolventi v této oblasti dostatečně připraveni, se ale podle ní říci nedá – nabídku v předmětech, ze kterých mohou vybírat, mají, záleží jen na nich a na jejich zájmu, jestli tuto oblast preferovali. „Jde o i jejich postoje – stále ještě někteří učitelé ve školách SPU jako důvod k využití speciálních vzdělávacích postupů neuznávají a s podobnými názory se někdy setkáváme i u studentů,“ upozorňuje A. Kucharská. S děkankou PedF UK Radkou Wildovou jsem hovořil o přípravě studentů v primárním vzdělávání. Upozorňuje, že v souvislosti s inkluzí těchto dětí je práce s nimi součástí úvodu do pedagogiky, obecné didaktiky i oborových didaktik. „Při přednáškách hovořím například o hodnocení čtení, o specifické nápravě, o specifických chybách ve čtení a o formách a metodách pomoci, o individuální práci s žákem atd.,“ říká R. Wildová. I jí jsem se ptal, zda jsou absolventi na práci s dětmi s SPU připraveni. „Byli bychom rádi, kdyby byli,“ odpovídá. A rozšiřuje oblast preferencí fakulty: „Měli by být připraveni na práci i s žáky nadanými, nejen s SPU. Se všemi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,“ vysvětluje.

Co se praxe týká, tvrdí, že rozsahem i kvalitou je v současnosti praxe studentů primárního vzdělávání na spolupracujících základních školách na velmi vysoké úrovni. A při ní se v rámci inkluzivního trendu při svých praxích setkávají i s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami, mezi nimi i s dětmi s SPU.

SPU v dalším vzdělávání

V rámci DVPP se téma práce s dětmi s SPU objevuje, i když podle mého ne tak často, jak by bylo potřeba, a bývá skryto v dnes až módních tématech inkluze nebo práce s dětmi s nejrůznějšími speciálními vzdělávacími potřebami. Samotní učitelé by měli říci, zda jim například dvouhodinové kurzy o SPU stačí k tomu, aby se v metodách a formách práce s těmito dětmi zorientovali. Jde spíš o kurzy rozšiřující, prohlubující znalosti, které už mají, jako nejdůležitější pak vnímám kromě toho, že uslyší o novinkách, hlavně možnost vzájemné diskuze a předávání cenných zkušeností.

Vzdělávání pedagogům nabízí i DYS-centrum o. s. Podle jeho předsedkyně Lenky Krejčové je informační „promořenost“ lepší mezi učiteli 1. stupně ZŠ a horší u středoškolských učitelů. „Přesto má většina učitelů pocit, že o SPU slyšela už všechno a nemohou se dozvědět něco nového, bohužel,“ poznamenává. Na jejich práci s konkrétními dětmi se to však neodráží. A tak se stává, že i děti s dyslexií i dysgrafií se zkouší pouze písemně, bez ohledu na stanovisko a doporučení PPP.

Dyslektické třídy by řadě žáků mohly pomoci. Mizí ale podle L. Krejčové kvůli ekonomickým podmínkám a kvůli přehnanému důrazu na individuální integraci a inkluzi, která je však v současných podmínkách našeho školství reálná jen u některých dětí. „Není to tím, že by rodiče o tuto možnost neměli zájem, jen je velmi omezená nabídka a ne vždy se o ní ví,“ říká L. Krejčová.

Vesele o vážných věcech

V historii se u nás problémy při výuce čtení a psaní zabývala řada osobností – kromě samozřejmě zmiňovaného Zdeňka Matějčka i současný nestor dětské psychologie Jaroslav Šturma či speciální pedagog Zdeněk Žlab. Všichni tři se podíleli na pravidelných a oblíbených odborných seminářích. Právě Z. Žlab na konci jednoho z pravidelných seminářů na téma specifické poruchy učení v říjnu 1982 vystoupil s nepříhlášeným příspěvkem. Logopedka D. Kutálková vzpomíná, jak tehdy část účastníků s nevolí přijala

jeho vystoupení, ve kterém se přihlásil k odkazu Járy Cimrmana (jak o něm hovořili přední cimrmanologové doc. Šebánek, dr. Svěrák a prof. Smoljak v roce 1970) a k jeho pedagogickému dílu zaměřenému i na dyslexii, část se nepokrytě bavila – a část si pozorně dělala poznámky do svých sešitků. Připomeňme si krátce jeho informaci o dyslektickém slabikáři J. Cimrmana: „Autor, ve snaze přiblížit se co nejvíce dětské duši, nechal se od žáků oslovovat křestním jménem. Proto své rozsahem útlé, ale dosahem veliké dílko didaktické, nazval Járův sladikář – ano, nepřeslechli jste se a nejde ani o tiskovou chybu. Skutečně ,s l a d i k á ř‘. V průvodci k němu uvádí velmi originální zdůvodnění. Říká: ‚Pakliže naši žáci tak často zaměňují b – d, vyhovme jejich přirozenosti a sami zaměňujme písmena tato v tisku. Pak dítě budou číst, co autorem původně zamýšleno bylo; tudíž sladikář se stane slabikářem.‘
Radmil Švancar